

ULUSLARARASI ALANDA AFGANİSTAN SORUNU: TALİBAN İKTİDARI, AFGAN MÜLTECİLER VE TÜRKİYE

Erden Kişi¹

ÖZET

Bilindiği üzere 20. yüzyılın başından beri özellikle İslam coğrafyası, çeşitli sorunların merkezi haline gelmiştir. Bu nedenle iç savaşların, etnik, dinsel çatışmaların, darbelerin ve emperyalizmin merkezinde bir coğrafya olarak İslam coğrafyasını görebilmek mümkündür. Orta Doğu'dan Kafkasya'ya oradan da Orta Asya'ya kadar aynı durum mevcuttur. Tam anlamı ile bir çatışma bölgesine dönen İslam coğrafyası içerisinde en öne çıkan örnek ise Afganistan'dır. Yakın tarihinde SSCB ile büyük bir çatışma yaşayan ve daha sonrasında ABD ile ciddi bir çatışma içerisinde olan Afganistan, içinden çıkılması zor olan sorunlarla karşılaşmak durumunda kalmıştır. Suç oranlarının artması, uyuşturucu kaçakçılığı ve Taliban iktidarı ile beraber Afgan halkının ülkeyi terk etmeye başlaması, Afganistan'ın yaşadığı sorunları tam manası ile uluslararası boyuta taşımıştır. Uzun bir dönemdir Afganistan'ın uluslararası alanda şiddet ve terörizm ile anıldığı görülmektedir. İnsan hakları ihlallerinin ve iç çatışmaların bir odağı haline gelen Afganistan'ın yaşadığı sorun hem bölge ülkelerini hem de dünyanın diğer toplumlarını oldukça yüksek bir düzeyde etkilemeye başlamıştır. Özellikle uyuşturucu kaçakçılığı ve Afgan mülteciler konusu hem Türkiye'yi hem de diğer ülkeleri etkileyecek bir boyuta varmıştır. Bu çalışmada yarım yüzyıla yakındır bir iç ve dış savaş yaşayan Afganistan'ın siyasi ve tarihi geçmişine değinilmeye çalışılacaktır. Daha sonrasında küresel aktörlerin Afganistan üzerinde ortaya koydukları politikaların alt yapısı anlaşılmaya çalışılacaktır. Son kertede ise Taliban'ın iktidara gelmesi nedeniyle yükselişe geçen Afgan mülteciler konusunun Türkiye'ye ve diğer ülkelere olan etkisi analiz edilecektir. Nihayetinde bölge üzerinde yaşanan çatışmaların son bulması için gerek uluslararası toplumun gerekse de Afganistan yönetiminin atması gereken adımlar tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan Sorunu, Taliban İktidarı, Afgan Mülteciler ve Türkiye, ABD ve SSCB'nin Afganistan Politikası.

THE AFGHANISTAN PROBLEM IN THE INTERNATIONAL AREA: THE TALIBAN POWER, AFGAN REFUGEES AND TURKEY

ABSTRACT

As it is known, since the beginning of the 20th century, Islamic geography has become the center of various problems. For this reason, it is possible to see Islamic geography as a geography at the center of civil wars, ethnic and religious conflicts, coups, and imperialism. The same situation exists from the Middle East to the Caucasus and from there to Central Asia. The most prominent example of Islamic geography, which has literally turned into a conflict zone, is Afghanistan. Afghanistan, which had a major conflict with the Soviet Union in its recent history and then a serious conflict with the USA, had to face problems that were difficult to get out of. The increase in crime rates, drug smuggling, and the fact that the Afghan people began to leave the country under the Taliban government brought the problems of Afghanistan to an international dimension. For a long time, Afghanistan has been known for violence and terrorism in the international arena. This problem of Afghanistan, which is the focus of human rights violations and internal conflicts, has a high impact on the countries of the region and other countries. In particular, the issues of drug smuggling and Afghan refugees have reached a dimension that will affect both Turkey and other countries. This study will attempt to touch on Afghanistan's political and historical past, which has been embroiled in a civil and foreign war for nearly half a century. Following that, the infrastructure of global actors' policies on Afghanistan will be attempted to be understood. In the last instance, the impact of the Afghan refugee issue, which emerged due to the Taliban's coming to power, on Turkey and other countries will be analyzed. Finally, the steps to be taken by both the international community and the Afghan administration in order to end the conflicts in the region will be discussed.

¹Öğr. Gör. Dr., Van YYÜ., Erciş İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, erdenkisi@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3124-680X.

Key Words: Afghanistan Problem, Taliban Power, Afghan Refugees and Turkey, US and USSR Afghanistan Policy.

1.GİRİŞ

Son otuz senedir yaşamış olduğu saldırılar ve iç çatışmalar nedeniyle şiddet ve terör olaylarıyla birlikte akla gelen Afganistan, öncelikle Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere, birçok uluslararası yapının yakından takip ettiği devletlerarasında yer almaktadır (Anbarlı Bozatay ve Meriç, 2013: 149). Yaşadığı sorunlar ile gerek kendi bölgesinde gerekse de uluslararası alanda adından oldukça fazla söz ettiren Afganistan, özellikle uyuşturucu ticareti ve mülteciler konusunda dünya toplumlarını ciddi bir şekilde etkilemiştir. Bölge üzerinde özellikle ABD ve SSCB'nin ortaya koyduğu politika, Afganistan'ın yaşadığı istikrarsızlığın temel nedeni olmuştur.

ABD ve diğer NATO ülkelerinin çekilme sürecinin yükselmesiyle beraber Afganistan, dünya kamuoyunun en ciddi gündemlerinden biri olmuş durumdadır. Çin ve Pakistan bölgesinde devam eden Taliban yayılışı, Batı toplumlarında olduğu gibi Orta Asya toplumlarında da endişeyle takip edilmektedir (Sağdıç, 2021: 183). Uzun bir süredir Batı toplumları ve ABD tarafından bir yasa dışı yapılanma olarak nitelenen Taliban'ın, Amerikan Ordusu'nun bölgeden çekilmesiyle iktidara gelmesi hem dünya toplumlarında hem de bölge ülkelerinde ciddi bir şaşkınlık yaratmıştır. Akabinde yaşanan Afgan mülteciler sorunu ise hem dünya toplumları hem de Türkiye için oldukça beklenmedik bir durum olmuştur.

Afganistan'ın yakın tarihine göz atılacak olursa, esasında 1979 senesinde SSCB'nin ve 2001'de ise ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesinin temel amacı, bu devletlerin küresel hegemonya gayesidir (Başaran ve Erol, 2021: 2). Kendi hedefleri uğruna Afganistan'ı bir istikrarsızlık ve çatışma alanını haline getiren küresel güçlerin bölge üzerindeki politikaları, kesintisiz devam etmektedir. Bilindiği üzere küresel güçler, kendi sorunlarını çözemeyen toplumlar üzerinde bu tür politikalar üretmeye oldukça heveslidirler. Tıpkı Orta Doğu ve Kafkasya bölgesinde olduğu gibi Afganistan'da da benzer bir sürecin yaşandığı görülmektedir.

Küresel güçlerin kısılcacında bir devlet ve toplum olarak Afganlar ve Afganistan, oldukça ağır bir bedel ödemiş ve ödemeye devam etmektedir. Küresel güçlerle yaşadığı çatışmayı bir şekilde sonlandırmaya başaran Afganistan, kendi içerisindeki çatışmalara çözüm bulmayı başaramamıştır. İnsan hakları ihlalleri ile büyük bir çatışma ve suç merkezi haline gelen Afganistan hem uluslararası alanda hem de kendi bölgesinde hem de kendi halkında büyük endişeler uyandıran bir ülke konumuna gelmiştir.

Bilindiği üzere Afganistan'daki siyasi süreç, uzun süreli üç faktörden etkilenmiştir: Bu faktörler, birbirini takip eden darbeler, cinayetler ve terördür. Soğuk Savaş sırasında Afgan hükümdarları kataloğunda sadece ikisi barışçıl bir şekilde ölmüştür: Birincisi 1979'da SSCB tarafından desteklenen darbe lideri Babrak Karmal ve tahttan çekilen Kral Zahir Şah'dır. İster komünist ister milliyetçi olsun, tüm selefleri ve ataları, yakın ortaklarıyla birlikte ya saraydaki bir çatışmada ölmüşler ya da bir darbeden sonra idam edilerek, korkunç bir kaderle karşılaşmışlardır. Anglo-Amerikan istihbaratı ve diplomasisi, bu ölümcül siyasi arenadaki olayları tahmin etmek için makul bir şansa sahip olmak adına Afgan liderler arasında gelişen nefreti takip etmek zorunda kalmıştır. Ancak Afgan liderler arasındaki husumetleri ve hırsları takip etmek Washington ve Londra için olduğu kadar Moskova için de sinir bozucu bir iş olmuştur. KGB(SSCB Devlet Güvenlik Komitesi), Kabil'deki muazzam casusluk aygıtına rağmen Haziran 1973, Nisan 1978 ve Eylül 1979 darbelerini öngörememiştir. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, bu ardışık darbeler ve Aralık 1979 işgali,

KGB'nin yerel kaynaklarından yoksun oldukları için İngiliz ve Amerikan ajanslarını da şaşırtmıştır (Dimitrakis, 2013: 1). Tarihi boyunca Afganistan'ın yaşadığı iç siyasal sorunlar, küresel aktörlerin ülke üzerinde politika üretmelerine sebep olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş sürecinde gerek ABD gerekse de SSCB'nin Afganistan üzerindeki politikaları nedeniyle Afganistan'ın sahip olduğu sorunların oldukça derinleştiği görülmüştür.

Afganistan'ın yakın siyasi tarihine dönülecek olursa, hastalıktan sakat kalan ve art arda gelen darbelerde birbirleriyle savaşan ve birbirlerini öldüren Afgan liderlerle uğraşmaktan bıkmış olan SSCB Başkanı Leonid Brejnev, ülkeyi işgal etme kararını almıştır. SSCB birlikleri o zamanlar aynı derecede kötü yönetilen Mücahitlere karşı düşük bir performans sergilemişlerdir. SSCB'nin başına geçen ilk KGB Başkanı Yuri Andropov ve onun yerine geçen Konstantin Çernenko, zihniyetlerini değiştiremeyerek ve cesurca Afganistan'dan hızlı bir şekilde çıkmayı seçemeyecek kadar yaşlıydılar. Andropov'un kendisi, sürpriz bir ABD nükleer saldırısı olasılığını daima düşünmüştür. İronik bir şekilde, Beyaz Saray bu paranoyak korkulardan haberdar olurken, CIA (ABD İstihbarat Servisi) bunların SSCB'nin dış ve savunma politikası üzerindeki etkisini göz ardı etmiştir. Afganistan'daki savaşı sona erdirmek, Şubat 1989'da SSCB'nin geri çekilmesini tamamlamak ve iki yıl sonra da SSCB'nin kaderini belirlemek Mihail Gorbaçov'a bırakılmıştır (Dimitrakis, 2013: X). Dönemin şartları içerisinde Afganistan üzerinde etkin bir güç olmaya çalışan SSCB'nin yaşamış olduğu süreç, analiz edildiğinde süreç sonunda SSCB'nin kendi sonu ile karşı karşıya geldiği görülmektedir. Anlaşılabileceği üzere SSCB'nin, Afganistan'dan çekilme süreci, dış müdahalelerden çok kendi iç siyasal şartlarından kaynaklanmıştır. SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi üzerine, ülke üzerinde yoğunlaşan ABD politikaları ise Afganistan'ı daha farklı siyasal sorunlar içerisine itmiştir.

Günümüze geldiğinde ise tıpkı SSCB gibi ABD'nin de Afganistan'dan çekilmesi daha farklı bir siyasal sürecin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Taliban'ın iktidara gelmesi ile beraber, oldukça ciddi bir iç karışıklık süreci ile karşılaşan önemli bir orandaki Afgan, ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

Bu çalışmada Afganistan'ın yaşamış olduğu siyasi tarihe değinilerek bölge üzerindeki SSCB ve ABD politikalarının arka planı anlaşılmasına çalışılacaktır. Daha sonrasında her iki gücünde bölgeden çekilmesi ile iktidara gelen Taliban yönetiminde Afganistan'ın gelmiş olduğu siyasal durum analiz edilecektir. En nihayetinde topraklarını terk etmek zorunda kalan Afganların mevcut durumuna değinilerek, Türkiye'nin ve diğer dünya ülkelerinin bu süreçten nasıl etkilendikleri analiz edilecektir.

Çalışma sürecinde Türkçe ve İngilizce çalışmalardan yararlanılmıştır. Elde edilen doneler, tarihsel bir bilinçle analiz edilerek çalışmaya eklenmiştir. Son tahlilde çalışma bir araştırma-derleme çalışması boyutuna ulaşmıştır.

2. ULUSLARARASI ALANDA AFGANİSTAN SORUNU

Her zaman uluslararası hukuka ve insan haklarına saygıyı ABD-SSCB ilişkilerine getirmeye çalışan ve güçlü bir yumuşama (detant) destekçisi olan Başkan Jimmy Carter, ABD-SSCB ilişkilerinin Afganistan konusunda geldiği yer karşısında şaşırmıştır. Daha sonrasında Ocak 1979'da İran Şahı'nın devrilmesi ve ardından Tahran'daki ABD Büyükelçiliği personelinin rehin alınması, bir süper güç lideri olarak profilini paramparça etmiştir. Amerikalılar, yönetimin rehinelere İran'daki yeni köktenci rejimin elinden kurtarmak için hiçbir şey yapamayacağını anlamışlardır. Bu çaresizlik duygusu, Carter'ı, sekiz askerin hayatına mal olan ve tek bir rehineyi serbest bıraktıramayan, felakete sonuçlanan bir askeri kurtarma görevine yeşil ışık yakma konusunda umutsuz bir karara sürüklemiştir. Tahmin edilebileceği gibi 1980 seçimlerini de kaybetmiştir. Ronald Reagan ise Mücahitlerin Afganistan'ın işgalcilerine karşı savaşının tam kapsamlı gizli silahlanmasını serbest

bırakarak, İslamcı grupları boş yere ikna etmeye çalışırken, yönetimi devralmıştır (Dimitrakis, 2013: XI) Esasında 1979 yılı gerek Afganistan gerekse de İran için ciddi değişimlerin yaşandığı bir yıl olmuştur. İran'da yaşanan devrim, dünya siyasi tarihi için önemli bir değişim olurken diğer taraftan Afganistan'ın yaşadığı süreç, oldukça farklı bir durum olarak varlık göstermiştir. Gerek İran'da yaşanan değişim süreci gerekse de Afganistan'da yaşanan işgal süreci karşısında ABD'nin çok aktif bir dış politika sergilemediği görülmüştür.

SSCB birlikleri, 1979 Noel Günü'nde Afganistan'ın ana merkezlerini ele geçirdiğinde, bunu yıllarca süren yumuşamanın ardından SSCB'nin bir kez daha saldırıya geçtiğinin kanıtı olarak görenler olmuştur. Manşetler "imparatorluğun karşılık vermesinden", "kızıl lejyonların yürüyüşe geçmesinden" bahsetmiştir. Aynı zamanda, uykulu ve müreffeh Stavropol bölgesinden nispeten bilinmeyen bir parti yöneticisi, oy hakkı olmayan bir üye olarak da olsa Politbüro'ya getirilmiştir. En sonunda ise Mihail Gorbaçov Parti'nin Genel Sekreteri olduktan sonra, askerlerini bu kanayan yaradan geri çekme kararı, devriminin en çarpıcı görsel görüntülerinden biri olmuştur. Bu durum, SSCB'nin karşı konulmaz bir askeri güç olmadığını kanıtlamıştır. Kabil'de kalan rejim, Gorbaçov'un SSCB'sinden daha uzun yaşamayı başarmıştır. İşgal sürecinde bölgede kalan silahlar ve roketler, sadece Afganistan'da değil, eski Sovyet Moldovası, Tacikistan ve Gürcistan'da iç savaşta kullanılmıştır. Yaşanan savaş, Afganistan'ı "Sovyetleştirmiş" olmaktan çok tüm SSCB'yi "Afganlaştırmış" gibi görünmüştür (Galeotti, 1995: 1). Yaşanan işgal süreci, her yönü ile hem SSCB hem de Afganistan için büyük kayıpların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Süreç bir taraftan Afganistan'ı ABD'nin müdahalesine açık hala getirirken diğer taraftan SSCB'nin de siyasi olarak hırpalanmasına sebebiyet vermiştir.

Bilindiği üzere Mart 1979'da Afganistan'da rejimin kadınlara eğitim verme teklifi, Herat'ın batısında ayaklanmaya yol açmıştır. Büyük kısmı hükümetin 17. Piyade Tümeni olan guruplar, isyanı desteklemiştir. Sadık askerlerin ayaklanmayı bastırması ise bir hafta sürmüştür. Yaklaşık 5.000 ölü arasında, suç örgütleri tarafından öldürülen askeri danışmanların eşleri ve aileleri de dâhil olmak üzere 100 SSCB vatandaşı vardır. Herat, belirleyici bir bölge olmuştur. Müdahale için ilk ciddi acil durum planını teşvik edilmiştir. Moskova'daki siyasi tutum Afganistan'ın "vahşilerine" koşullandırılmıştır (Galeotti, 1995: 7). Herat bölgesinde yaşanan sorunları bahane ederek Afganistan'a müdahale etmeye çalışan SSCB yetkilileri hem kendileri adına hem de Afgan halkı adına ağır bunalımların fitilini ateşlemişlerdir. Afganistan'da var olan silahlı örgütlerin radikalleşmesi sürecinde ve Afgan halkının bu örgütlere yönelmesinde temel belirleyici faktör, SSCB'nin siyasi hamlesi olmuştur.

25 Aralık'ta mekanize kuvvetler SSCB-Afganistan sınırını geçmeye başlamıştır. Önce Herat'ı, ardından Shindand, Farah ve Kandahar'ı işgal etmiştir. Salang'ı geçerek 26 Aralık'ta Kabil'e ulaşmış ve Kunduz'a taşınmıştır. Badakhshan, Baghlan ve Tukharinov'un İleri Kuvvet Komutanı Korgeneral Mihaylov, Bagram'da bir ileri komuta merkezi kurarken, sürekli bir hava taşımacılığı ile 27 Aralık'a kadar Kabil'deki SSCB kuvvetlerini yaklaşık 5.000'e çıkarmıştır.(Galeotti, 1995: 13). Afganistan'a karşı kapsamlı bir hareket yürütmeye çalışan SSCB, kısa süre içerisinde önemli şehirleri ele geçirmesine karşın istediği düzeni sağlayamamıştır. Bu nedenle bölgelerin istikrarsızlaşması ile SSCB'nin işgali arasındaki bağı anlamak önemlidir.

Afganistan, 1979'daki SSCB müdahalesi, Kabil'de SSCB ile Komünist rejime karşı yürütülen gerilla savaşı, Marksist hükümetin çöküşünün ardından çıkan iç savaş ve Taliban'ın yükselişi ile son yıllarda uluslararası sahnede öne çıkmaya başlamıştır. Köktenci rejimi, insan hakları ihlalleri, Usame bin Ladin ve El Kaide üyelerini barındırmasıyla ülke, Ekim 2001'de, çoğunlukla ABD ve İngiliz birliklerinden oluşan, ancak diğer katılımcı ülkelerden özel kuvvetlerle desteklenen Koalisyon Güçleri ve Afganistan karşıtı güçlerinin ittifakı tarafından Ekim 2001'de başlatılan "Kalıcı Özgürlük Operasyonu"yla gerçekten ilgi odağı haline gelmiştir. Hedefleri, 11 Eylül

2001'de ABD'ye yapılan terör saldırılarının ardından rejimi devirmek, Usame bin Ladin'i ele geçirmek ve El Kaide'yi yok etmek olmuştur. Afganistan'daki güncel olayları anlamak, ülkenin jeopolitik durumunu, etnik kompozisyon ve bu iki faktörün arasındaki etkileşimi anlamayı gerektirmektedir (Clements, 2003: XIII). 11 Eylül sonrası ABD eliyle Afganistan'da yürütülen eylemlerin Afganistan'daki istikrarı ciddi şekilde bozduğu görülmektedir. Ülke içerisindeki etnik ve dini çatışmaların bu tarihten sonra daha yüksek bir boyuta ulaştığı ortaya çıkmaktadır.

Bilindiği üzere Afganistan'ın kentsel alanları genellikle karışık nüfusa sahipken, köyler genellikle tek etnikli topluluklardan oluşmaktadır. Afgan etnik grupları konumlarına göre tanımlanma eğilimindedir. Ancak Hazarajat'taki Hazaralar ve Wakhan Koridoru'ndaki Wakhiler dışında kalan etnik gruplar, adlarıyla bu şekilde belirlenmezler. Kabil hükümeti, örneğin Peştunları ülkenin kuzeyine naklederek yıllar içinde etnik entegrasyonu sağlamaya çalışsa da bu tür girişimler başarısız olmuştur. Tüm iç çatışmalardan sonra, Afganistan'ın kuzeyi, özellikle kırsal alanlarda, her zaman tek bir etnik topluluk modeline geri dönmüştür. Kabil, hükümet merkezi olarak konumu nedeniyle etnik açıdan en karışık şehirdir. Ancak Herat ve Mezar-ı Şerif gibi diğer şehirler, buldukları bölgenin baskın etnik özelliklerini yansıtmaktadır (Clements, 2003: XIV). Tarihi, kültürel, dini ve etnik olarak kozmopolit bir yapıya sahip olan Afganistan, küresel güçlerin ülke üzerinde yürüttüğü politikalar nedeniyle ciddi bir çatışma alanına dönüşmüştür. Özellikle ülke içerisinde varlık bulan radikal dinci örgütlerin ilerleyen süreç içerisinde oldukça güç kazandığı görülmüştür.

Afganistan'ın yaşadığı yakın tarihe dönülecek olursa, Sovyetler, Hafızullah Emin'i PDPA'nın (People's Democratic Party of Afghanistan) Perçemi Hizbi'nin Lideri Babrak Karmal ile değiştirmiştir. Fakat Afganistan'daki durum kötüleşmeye devam etmiştir. Rejim, ülkenin kontrolünü fiilen kaybetmiştir. Bu durum, SSCB'yi, Kabil'deki Marksist rejimi aşağılayıcı bir yenilgiden korumak için müdahale edip etmemeleri gerektiğini düşünmeye yöneltmiştir. Özellikle Afganistan sınırlarındayken SSCB'nin güvenilirliğini de zedeleyecek bir yenilgi aynı şekilde, Afganistan Ordusu'nun yenilgisi de SSCB'ye kötü yansımaktır. Çünkü birlikler SSCB tarafından tavsiye edilmiş, eğitilmiş ve donatılmıştır. Afganistan'ın bir tampon devlet olarak konumu, bir kez daha uluslararası siyasetin önüne atılmıştır. Bununla birlikte SSCB, askeri müdahalenin kabul edilebilir bir seçenek olduğuna karar vermiştir. Özellikle de ABD'nin başka yerlerde meşgul olduğuna ve bölgedeki dikkatinin İran ve Pakistan'a odaklandığına inandıkları için bu girişime sıcak bakmışlardır (Clements, 2003: XXIII). Anlaşılacağı üzere Afganistan'ın yaşamış olduğu süreç, kendi iç sorunlarını çözmemesi nedeniyle küresel güçlerin soruna müdahale etmesi durumudur. Bu nedenle Afganistan'ın yaşamış olduğu siyasal değişim sürecinde ABD ve SSCB'nin aktif rol aldığı görülmektedir. Kısacası Afganistan'ın sahip olduğu sorunların küresel bir boyuta ulaşmasında küresel aktörlerin önemli bir rolü bulunmaktadır. SSCB ve ABD'nin ülkeden çekilmesi ile Afganistan ve Afgan halkı için daha farklı bir siyasal sürecin yaşandığı görülmektedir. Özellikle Afgan mülteciler konusu, tüm dünya ülkelerini en çokta Türkiye'yi ilgilendiren bir konuya dönüşmüş gözükmektedir.

3.SSCB VE ABD'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI

Büyük İskender'den beri hiçbir güç Afganistan'ı fethetmemiştir. Hiçbir ülke Afganistan'ı yenmeye degecek kadar stratejik ya da ekonomik olarak önemli görmemiştir. 1979 işgalinden önce yaklaşık 15,5 milyon Afgan vardır. Nüfus, doğu ve güneydeki Peştuca konuşan Pathanlar, ile kuzey ve batıdaki Dari konuşan Tacikler ile Moğol kökenli Hazaralar, Kuchi ve Aimaq göçebeleri arasında bölünmüştür. Persler, Beluciler, Türkçe konuşan Özbekler ile Türkmenler, çoğu mülteci ya da Stalin'in Rusya'sından gelen mültecilerin çocuklarıdır ve Nuristaniler; yani kökeni bilinmeyen eski bir halktan oluşmaktadır (Isby and Volstad, 1986: 3). Etnik olarak oldukça karmaşık bir yapıya

sahip olan Afganistan'da, yaşanan siyasi süreçlerde bu etnik farklılıklar arasında da birtakım sorunların yaşandığı görülmüştür. Genel hatları ile Afgan halkı içerisinde bir "pan-milliyetçilik" anlayışı oluşmadığı için bir "kabile milliyetçiliği" etkisi görülebilmektedir.

Esasında Afganistan'ın yaşadığı sorunun kökleri, genişlemekte olan iki önemli gücün; Büyük Britanya ve Rus İmparatorluğu'nun Afganistan sınırlarına geldiği 19. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Afganistan bir yüzyıldan fazla bir süredir bir tampon devletten daha fazlası olmuştur. Bu iki güç arasında Güney Asya'nın ve bunun ötesinde Körfez'in egemenliği için rekabet yaşanmıştır. Süreç blöf, diplomasi ve caydırıcılık ile ilerlemiş ama savaş da bu sürecin bir parçası olmuştur. İngilizler, büyük ölçüde Kabil'deki hükümetin Rus yanlısı olmamasını sağlamak için üç kez Afganlarla savaşmıştır: 1839-42, 1978-80 ve 1919'daki üç Afgan Savaşı'nın tümü, bir tür İngiliz zaferi olarak yorumlanabilir. (Isby and Volstad, 1986: 5). Afgan halkı, yakın geçmişinde gerek Batılı aktörler gerekse de SSCB tarafından bir emperyalist politikanın etkisi altında kalmıştır. Soğuk Savaş sürecinde ise Afganistan üzerindeki Batılı emperyalist politikaların aktörlüğü genel hatları ile İngiltere'den ABD'ye geçmiştir.

SSCB'nin Afganistan'da neden savaştığını tam anlamıyla sadece Kremlin'deki liderler bilmektedir. Moskova, onaylı Marksist-Leninist bir hükümetin radikal İslami örgütlerin eline geçmesini istememiştir. Çünkü bu durum, sadece sınırlarında düşman bir devlet yaratmakla kalmayacak, aynı zamanda kendi Müslüman halkları ve Marksist devletler için kötü bir emsal teşkil edecektir. SSCB için dünya çapında Afganistan, olası savaşlar için bir üs olarak görülmüştür. Tıpkı Pakistan, İran ve Basra Körfezi gibi. 1980-82'de Afganistan'ın güneyindeki Shindand ve Khandahar'daki hava limanlarının genişletilmesi ile SSCB, füzeleri ve stratejik bombardıman uçaklarını Hürmüz Boğazı'nın 400 mil yakınına yerleştirme imkânına sahip olmuştur. Buradaki temel amaç: Bölge ülkelerine, SSCB'nin gazabına uğrarlarsa etkili Batı yardımına güvenemeyeceklerini göstermek olarak tasarlanmıştır. (Isby and Volstad, 1986: 9). Kısacası Soğuk Savaş sürecinde SSCB'nin Afganistan üzerindeki politikalarının hepsinin altında Batı ittifakına karşı yeni alanlar edinmek gayesi yatmaktadır. Bu nedenle Afganistan'ın iç ve dış siyasetinde uzun bir dönem SSCB'nin etkisi görülmüştür. Mevcut arka plan dâhilinde gerek SSCB'nin gerek İngiltere'nin gerekse de ABD'nin Afganistan üzerindeki politikaları, Afganistan'ın istikrarsızlaşmasına ve gün geçtikçe daha çok illegal örgütlerinin Afganistan topraklarında alan bulmasına sebebiyet vermiştir.

ABD'nin Afganistan'a yönelik politikası incelenecek olursa, 11 Eylül 2001'de New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne teröristler tarafından yapılan saldırılardan hemen sonra, Başkan George W. Bush, Afgan hükümetinden saldırıların organizatörlerini tutuklayıp teslim etmesini istemiştir. Bu saldırı yaklaşık 3.000 sivil öldüren, Amerikan topraklarında şimdiye kadar yapılmış en kötü terörist saldırı olmuştur. İstihbarat kaynakları saldırıları, Usame bin Ladin liderliğinde El Kaide olarak bilinen radikal İslamcı bir örgütün planladığını ve gerçekleştirdiğini ortaya koymuştur (Carlisle, 2010: IX). ABD'nin Afganistan'a yönelik politikasında derin bir değişime neden olan 11 Eylül Saldırıları hem Irak halkı hem de Afganistan için ciddi bir değişim sürecini beraberinde getirmiştir. Diplomatik yolların askıya alınarak askeri politikalarla Afganistan'a karşı hareket etmeye başlayan ABD, Afganistan'ın iyice istikrarsız bir bölge haline gelmesinde büyük bir pay sahibi olmuştur.

Bu süreçte Kuzey Atlantik Antlaşması'na üye olan Avrupa ülkeleri Örgütü (NATO) ABD'ye askeri yardım sağlamıştır. Bilindiği üzere NATO, toplu savunmayı teşvik etmek için Kuzey Atlantik Antlaşması kapsamında örgütlenmiş bir uluslar ittifakıdır. ABD'ye yönelik El Kaide saldırıları, anlaşmanın 60 yıllık tarihinde NATO tabanlı bir askeri birliğin oluşturulmasına yol açan ilk saldırı olmuştur. ABD öncülüğündeki Taliban yapısına yönelik saldırıya yaklaşık 20 ülke askeri yardım sağlayarak katılmıştır. Daha sonrasında 9 Aralık 2001'de Taliban bozguna uğratılmıştır (Carlisle, 2010: X). NATO ülkeleri ile beraber Afganistan'da yürüttüğü askeri politikalarına

oldukça ağırlık veren ABD, Afganistan’da radikal örgütlerle mücadele etmeyi uluslararası bir görev olarak nitelendirmiştir. Soğuk Savaş sonrasında ABD’nin ortaya koyduğu yeni tehdit tanımına uyan Afganistan’daki radikal örgütler, ABD’nin Afganistan’da yürüttüğü askeri politikaların NATO tarafından desteklenmesine neden olmuştur.

Aynı dönem içerisinde Irak’taki Amerikan kayıpları artarken, 2009 yılı sonunda 4350’den fazla insan ölmüştür. Bu trajik sayı nedeniyle, Amerikan kamuoyunun dikkati Afganistan’daki basit çatışmalardan çok Irak’taki korkunç olaylara odaklanmıştır. 2008’deki ABD seçimleri sırasında, Irak’ta bir şekilde istikrarlı bir rejim ortaya çıkmış gibi görünmüştür. 2008’in sonlarında, Irak hükümeti, ABD savaş güçlerinin 30 Haziran 2009’a kadar Irak şehirlerinden çekileceğini ve tüm ABD güçlerinin 31 Aralık 2011’e kadar Irak’tan çıkacağını belirleyen “ABD-İrak Güçlerin Statüsü Anlaşması”nı onaylamıştır (Carlisle, 2010: XI). ABD’nin Irak’ta izlemiş olduğu sürece benzer bir sürecin Afganistan’da yaşandığı görülmüştür. Tıpkı Irak’ta olduğu gibi Afganistan’dan da ABD’nin çekilmesinden sonra bir iktidar ve istikrar sorunu, ortaya çıkmıştır.

Afganistan’ın Batılı güçlerle yaşadığı siyasi geçmişe bakılacak olursa, İngilizlerin Afganistan’ı Orta Asya’daki genişleyen Rus İmparatorluğu ile Hindistan’daki imparatorluk arasında bir tampon devlet olarak kurmayı başarmasından tam 100 yıl sonra, SSCB’nin Afganistan’ı işgali, Çarların halef devleti ile İngilizler arasındaki sınırları bulanıklaştırmıştır. Aynı süreçte Pakistan ise Soğuk Savaş’ta bir “ön cephe devleti” statüsünü kazanmıştır. En azından Washington’daki bazı çevrelerin algısı bu yönde olmuştur (Rasanayagam, 2003: 102). Soğuk Savaş sürecinde Batı ittifakının temel amacı: SSCB etkisini ve yayılışını engellemek için Afganistan ve Pakistan üzerinde SSCB’ye karşı bir duvar örmektir. Fakat ilerleyen süreçte SSCB’nin Afganistan’ı işgali, Batı ittifakı için oldukça rahatsız edici olmuştur. Daha sonrasında SSCB’ye karşı Afgan direnişini destekleyen ABD liderli Batı ittifakı, SSCB ile aynı pozisyonda olmuştur. Tıpkı SSCB gibi ABD’nin de bir işgalci pozisyonunda bulunması nedeniyle Batı ittifakına karşı da bir Afgan direnişi yaşanmıştır.

Görüleceği üzere ABD’nin Batı Asya’daki politikası, İran Şahı’nın düşüşü ve devam eden rehine krizinin ardından bir durgunluk içerisine girmiştir. Başkan Jimmy Carter, ABD’nin Afgan direnişine yardım etmenin ahlaki bir yükümlülük olduğunu açıkça belirtmiştir. Carter yönetiminde Ulusal Güvenlik Danışmanı, Zbigniew Brzezinski ve bazı kongre üyeleri gibi daha proaktif bir rolü savunan “şahinler” de varlık göstermiştir. Ancak ABD’nin SSCB işgaline ilk tepkisi, Pakistan sınırlarındaki SSCB birliklerinin Pakistan’ı da tehlikeye atabileceği endişesi olmuştur. İşgal, Bayan İndira Gandhi’nin Hindistan seçimlerinde kazandığı büyük zaferle aynı zamana denk gelmiştir. Daha sonrasında Andrey Gromyko(SSCB Dışişleri Bakanı, 1957-1985) Yeni Delhi’de “Pakistan gelecekte emperyalizmin kuklası olarak hizmet etmeye devam ederse, varlığını tehlikeye atacaktır ve etkisiz bir devlet olarak emperyalist bütünlüğe yardımcı olacaktır” diye alenen ilan ettiğinde, Pakistan’ın Moskova-Kabil-Yeni Delhi’den kaynaklı en büyük korkuları doğrulanmış gibi görünmüştür (Rasanayagam, 2003: 104). ABD, SSCB ve Hindistan arasındaki güç siyasetinde savrulan Afganistan ve Pakistan, büyük güçler arasındaki güç siyasetinin kurbanı olarak ciddi sorunlar ile karşılaşmışlardır. Uluslararası hukukun işlemediği bir coğrafya olarak Afganistan coğrafyası, yüzyıldan fazla bir süredir emperyalist güçlerin hedefi haline gelmiş bulunmaktadır.

Afganistan’ın SSCB’ye karşı direnişinde Hem Washington hem de İslamabad, Afgan mücahitlerine yardımlarını gizlemek için olağanüstü çaba harcamışlardır. Bu nedenle sadece Varşova Paktı silahlarının teslim edilmesine karar verilmiştir. Çünkü bu tür silahların izi ABD’ye kadar uzanmamaktadır. Ayrıca, direnişin ilk aşamalarında, mücahitler tarafından kullanılan silahların çoğu SSCB yapımıdır (Rasanayagam, 2003: 105). Bir taraftan Sovyetlere karşı Afgan direnişini her yönü ile destekleyen ABD, diğer taraftan açıkça SSCB ile Afganistan üzerinden karşı karşıya gelmek istememiştir. İlerleyen süreçte SSCB’yi işgalci olarak niteleyen ABD’nin SSCB’nin Afganistan’dan çekilmesi ile beraber kendisinin de işgalci konumunda olduğu görülmüştür. Gerek

SSCB gerekse de ABD'ye karşı mücadele eden Afganistan, gün geçtikçe daha istikrarsız bir ülke haline gelmiştir. Bu süreç dâhilinde radikal örgütlerin ise Afganistan'da daha fazla destek ve imkân buldukları görülmüştür.

4.TALİBAN'IN İKTİDARA GELİŞİ VE YAŞANAN GELİŞMELER

2 Şubat 2007'de, Güney Afganistan kasabası Musa Qala'nın sakinleri, bir gün önce ulusal hükümetin siyah, kırmızı ve yeşil bayrağının bulunduğu şehir merkezinin üzerinde Taliban'ın beyaz bayrağının dalgalandığını görmüşlerdir. Birkaç yüz silahlı Taliban savaşçısı, Helmand eyaletinin kuzeyindeki bu ilçe merkezini ele geçirmiş ve yerel yetkilileri savaşmadan sınır dışı etmişlerdir. Muhalifler ise 1 Nisan'da, Taliban yönetiminin restorasyonunu dramatize etmek için, merkezde ve kasabanın kuzey ve güney girişlerinde stratejik konumlarda etki göstererek üç casusu asmışlardır. Birkaç bölge sakini, NATO hava saldırılarından korkarak kaçmıştır. Küresel afyon ekiminin kalbi olan verimli Helmand Nehri Vadisi'nde parlak kırmızı haşhaş çiçekleri açarken, bölgedeki birçok çiftçi rejim değişikliğini desteklemiştir. Yerel bir hasatçı, "Taliban bize, biz burada olduğumuz sürece kimse haşhaşınızı yok edemez diyor" demiş ve eklemiştir, "Hükümet şimdi buraya gelemez çünkü burada başka bir güç var. Bu, Taliban'ın hükümetidir" diye beyan etmiştir (Crews and Tarzi, 2009: 1). Taliban'ın Afganistan'ın kırsal bölgelerinden merkezine doğru ilerleyen iktidarı, çeşitli süreçlerden geçmiştir. Öncelikle kırsal alanlarda muhalif yapıları kontrol altına alarak ilerleyen Taliban, diğer taraftan da bölge halkı için önemli bir gelir kaynağı olarak gördüğü haşhaş üretiminin de güvence altına alınacağını beyan etmiştir.

1994 ve 1996 yılları arasında, Taliban güçleri, rakiplerine karşı bir dizi dikkate değer stratejik zafer elde etmiştir. Eylül 1995'te batıdaki Herat kasabasını ve Eylül 1996'da doğudaki Celalabad kasabasını ele geçirmişlerdir. Sadece iki yıl içinde ülkenin büyük bir bölümünün kontrolünü ele geçirmişlerdir. Bazı bölgelerde hava ve kara saldırıları düzenlemişlerdir. Tek kurşun bile atmadan birçok kasaba ve köyün efendisi haline gelerek, rakiplerinin yolunu kapatmışlardır. Afganistan'daki en büyük etnik grup olarak tanımlanan Peştunların ve Pakistan, Suudi Arabistan ile Birleşik Arap Emirlikleri'nin desteğini kazanmışlardır. Hareket, ilk iki yılında ABD'nin de ilgisini çekmiştir. Washington, yeni erişilebilen Orta Asya petrol ve doğal gazının dünya pazarlarına taşınmasını kolaylaştırmak için bir Afgan aracı arayan Amerikan petrol şirketi Unocal'ı desteklemiş ve bu sırada önemli rakipleri Rusya ve İran'ı alt etmiştir. Bu durum müstakbel rakipleri hayal kırıklığına uğratacak şekilde, Taliban rejiminin, kısa sürede yabancı sponsorlar için boru hattı güzergâhlarını güvence altına alacak bir kabiliyete sahip olduğunu göstermiştir(Crews and Tarzi, 2009: 5). Nihayetinde Taliban'ın hızlı ilerleyişi, ABD'nin dikkatini çekmiştir. Özellikle Afganistan üzerinden geçecek olan enerji hatlarının korunması için Taliban'a bir misyon yüklenmiştir. Bu nedenle Taliban'ın iktidara yürüyüşünü, küresel enerji politikaları dâhilinde değerlendirmek daha verimli sonuçlar vermektedir.

Aynı süreçte merkezi rejimin çöküşü, Taliban'ı öncelikle kırsal Peştun kabilelerinin dini ve kültürel değerlerini Afgan halkına empoze ederek, kendini siyasal düzeni yeniden kurmaya adanmış bir yerli hareket olarak görenlerin görüşlerini doğrulamıştır. Diğer taraftan birçok gazeteci, politikacı ve insan hakları aktivisti için, 1990'larda Afganistan'da görülen yoksulluk, şiddet ve cinsiyet ayrımcılığı neredeyse tamamen Taliban'ın yanlış yönetimini açıklamıştır. Bin Ladin ile ittifaklarını sürdüren, misafirperverlik ve onur sözleşmeleri ile birlikte Peştun kabile normları üzerine inşa edilmiş bir İslami düzene bağlılıkları, Peştun olmayanlar arasında yaygın bir muhalefete yol açmış ve Taliban'ın ülkeyi yönetme kapasitesini baltalamıştır. Dönemin siyasi şartları içerisinde kaderciler ve beceriksiz olan Taliban, modern, laik bir çağda anakronik (çağ dışı) bir dini fanatikler grubu olarak, yalnızca yıkıma ve başarısızlığa mahkûm görülmüştür (Crews and Tarzi, 2009: 9). 1990'lı yıllar boyunca gerek Afganlar ile gerekse de küresel sistem ile ciddi sorunları olan ve bir öteki

olarak görülen Taliban, 2000’li yıllar sonrasında küresel anlamda bir kabuk değişimi süreci yaşamıştır. Bugüne gelinecek olursa Taliban’ın kırsalda başlayan ve merkezde nihayete ulaşan iktidarını, küresel ve iç siyasi dengeler ile beraber değerlendirmek gerekmektedir.

Bilindiği üzere Mart 1997’de Kandahar, Afganistan’ın üçte ikisini fetheden ve o gün ülkenin geri kalanını fethetmek için savaştan şiddetli Taliban İslami savaşçılarının başkenti olmuştur. Bir avuç Taliban mensubu, 1980’lerde Sovyet Kızıl Ordusu ile savaşmıştır. Daha sonrasında 1989’da SSCB birliklerinin Afganistan’dan çekilmesinden sonra dört yıl boyunca iktidarda kalan Başkan Necibullah rejimiyle savaşmıştır. Ancak büyük çoğunluğu hiçbir zaman komünizm ve komünistlerle savaşmamıştır. Mensuplarının çoğu ise Pakistan’daki Afgan mülteci kamplarında kurulan yüzlerce medreseden seçilen genç Kur’an öğrencileri olmuştur (Rashid, 2002: 1). Taliban’ın Afganistan topraklarındaki ilerleyişinde küresel ve bölgesel aktörlerin etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle finansal anlamda ve askeri teçhizat anlamında gerek SSCB’ye karşı gerekse de mevcut iktidara karşı desteklendiği anlaşılmaktadır.

Taliban her daim kendisini İslami bir örgüt olarak lanse etmiştir. Peki, Taliban’ın İslami değerlere karşı hassasiyeti ne boyuttadır? Bu konu önemli bir tartışma konusudur. Taliban, birçok Afganlıyı ve Müslüman dünyasını dehşete düşüren şeriatın veya İslam hukukunun radikal bir yorumunu da uygulamıştır. Taliban, tüm kız okullarını kapatmış ve kadınların alışveriş için bile evlerinden çıkmalarına nadiren izin vermiştir. Müzik, TV, video, kart, uçurtma, çoğu spor ve oyun dâhil akla gelebilecek her türlü eğlenceyi yasaklamıştır. Taliban’ın İslami köktencilik o kadar aşırı olmuştur ki, İslam’ın barış ve hoşgörü mesajını ve diğer dini ve etnik gruplarla yaşama kabiliyetini karalıyor gibi görünmüştür. Pakistan ve Orta Asya’da geleneksel İslami değerler, sosyal yapılar veya mevcut devlet sistemleriyle uzlaşmayı reddeden yeni bir aşırı köktencilik biçimine ilham vermiştir (Rashid, 2002: 2). Taliban’ın göstermiş olduğu siyasi gelişim, dönem içerisinde temel İslami değerlerle ters düşmüştür. Özellikle İslami hoşgörü, haşhaş üretimi ve uyuşturucu ticareti noktasında Taliban’a yönelik ciddi eleştirilerin olduğu görülmektedir.

Anlaşılabileceği üzere Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana İslam dünyasında başka hiçbir siyasi hareket Afganistan’daki Taliban kadar ilgi görmemiştir. Bazı Afganlar için Taliban, ülkeye barış getirme gündemine sahip basit İslami öğrencilerin önderlik ettiği bir hareketin, Nisan 1992’de Kabil’deki komünist rejimin devrilmesinden bu yana insanların hayatlarını mahveden savaş ağası gruplarını nihayet ortadan kaldırmayı başarabileceğine dair umutlar yaratmıştır. Diğer insanlar için ise Taliban hareketi, hızla yozlaşarak, talihsiz Afganların üzerine despotik bir yönetim getirmeye kararlı bir savaş ağası grubu olarak düşünülmüştür (Rashid, 2002: 5). Gerek iç siyasette gerekse küresel siyasette ciddi tartışmaların merkezinde olan Taliban, her şeye rağmen iktidara gelmeyi başarmıştır. Tıpkı iktidara geliş sürecinde olduğu gibi Taliban’ın iktidarının seyrini de yine iç ve dış siyasi konjonktürün belirleyeceği açık bir şekilde sezilmektedir.

Taliban’ın kısa tarihçesi incelenecek olursa, 1996 yılında kurulan Taliban Emirliği, 2001 yılında ABD kuvvetleri ve çeşitli Taliban Karşıtı Gruplardan oluşan bir koalisyon tarafından nispeten kolay bir şekilde devrilmiştir. 2001’in sonunda, tarihin yıllıkları dışında çok az kişi Taliban’dan tekrar haber almayı beklemiştir. 2003 yılında, 2001 sonrası Afgan hükümetine ve onun uluslararası sponsorlarına karşı bir isyan şeklinde Taliban dönüşünün işaretleri ortaya çıksa bile, çoğu kişi bunu ciddiye almamıştır. O dönem çoğu Afgan için Taliban’ın, ABD ve müttefikleri tarafından geniş çaplı bir güç taahhüdüne karşı dirençli bir meydan okuma başlatabileceğini hayal etmek zor olmuştur (Giustozzi, 2019: 1). Nihayetinde kısa süre öncesine kadar Taliban’ın çok dar bir yaşam alanı var iken bugün Taliban’ın iktidara gelmesi, çoğu kesimler için oldukça şaşırtıcı olmuştur.

Taliban’ın ortaya çıkış şekli ve özellikle isyancı örgütlerini kurma biçimleri, kısmen koşulların gücünün bir sonucudur. Bir anlamda orijinal Taliban isyancıları, “anti-Leninistler” olarak

tanımlanabilirler. Batı'dan veya Doğu'dan(Marksist-Leninist) kötü bir ithalat olarak güç ve otoritenin merkezileştirilmesi fikrini reddetmişlerdir. Müslüman Kardeşler 'deki rakiplerinin aksine Taliban, başlangıçta Leninist kavramları, kılık değiştirmiş bir biçimde bile benimsemeye çalışmamıştır. İhvan Partileri genellikle karşı çıktıkları sol gruplar kadar merkezileşirken Taliban, her düzeyde gerçekten çok merkezli bir yapı olmuştur (Giustozzi, 2019: 5). Kuruluş ve gelişim aşamasında rakiplerine kıyasla oldukça farklı bir yayılış trendi izleyen Taliban, Batılı ve Doğulu siyasi değerleri reddettiğini daima vurgulamıştır.

Bilindiği üzere din, Afgan tarihinde en etkili kültürel, sosyal ve politik güçlerden biri olmuştur. Modern çağ öncesi zamanlarda, İslam'ın çeşitli versiyonları, daha sonra Afganistan olan bölgenin engebeli coğrafyasında yayılmıştır. Benzer şekilde farklı dini uygulama kalıpları aracılığıyla etnik olarak çeşitli gruplar kendi demografisini yansıtmıştır. Modern zamanlarda Afganistan'da İslam'ın bu birçok versiyonu güçlü bir rol oynamıştır. Hem devlet hem de devlet karşıtı seferberlik için deyimler ve örgütlenmeler sağlayan sosyo-politik kaynaklar oluşturulmuştur. Din, Taliban'ın etkisi altında çok ırklı bir emirliğin ve daha sonra yakın zamanda seçilen halefleri altında bir İslam Cumhuriyeti'nin ulusal çimentosu olarak konuşlandırılmıştır. Kısacası İslam, Afgan toplumunda daha az istikrarsızlaştırıcı bir güç olmuştur. Yine de geçmişte ve günümüzde İslam'ın Afgan toplumu üzerindeki merkeziliğinin evrensel olarak tanınmasına rağmen, Afganistan'daki İslami yorumlar çarpıcı biçimde bu siyasal merkeziliği zedelemiştir. Bilindiği üzere belirli zamanlara veya hareketlere (ağırlıklı olarak mücahitler ve Taliban) ayrılmış birkaç monografin ötesinde, tarih boyunca Afgan dindarlığının gelişim yörüngelerine dair hiçbir araştırma yoktur. Araştırmalar, 1979'daki SSCB işgalinden önceki dönem için özellikle düzensiz hale gelmiştir(Green, 2017: XIII). İslami esasların doğru bilinmesi ve İslami bir düzenin tesisi konusunda Afganistan toplumunun yaşadığı eksiklik, Taliban gibi radikal örgütlerin Afganistan'da imkân bulmasına sebebiyet vermiştir.

Esasında Taliban'ın yükselişi ve 1996 ile 2001 yılları arasında Afganistan'ın çoğuna hâkim olması, Siyasal İslam'ın araştırmanın ana odağı olmaya devam ettiği anlamına gelmiştir. Nadir bir istisna, 1996-98'de Amerikalı araştırmacı Kenneth Lizzio'nun Afganistan ve Pakistan arasındaki sınır bölgelerinde sürgündeki Afgan Süfiler arasında bir yıl geçirmesi ve onu Nakşibendi Ustası Seyf al-Rahman'ın göçmen çevresi hakkında bir kitap yazmaya yönlendirmesiyle gelmiştir. Günlük yaşam koşullarını, gelir kaynaklarını, yerel siyaseti ve özellikle öğretimin biçim ve içeriğini ayrıntılandıran Lizzio'nun çalışması, tam da Taliban'ın Afganistan'ı fethettiği yıllarda sürgüne gönderilen bir "Sufihankâh"ına benzersiz bir bakış sunmuştur. İronik olarak, Taliban'ın yükselişi ilk başta Seyfal-Rahman'ın Sufi takipçileri arasında coşkuyla karşılanmıştır. Şeyhin kendisi de onların hükümetinde bir pozisyon almakla ilgilendiğini ifade etmiştir. Ancak Süfiler ve Taliban arasında böyle bir gizli antlaşma olmamıştır. SSCB'nin işgalinden sonra memleketi Kunduz'dan kaçan Seyfal-Rahman, Peşaver'in ötesindeki Pakistan Kabile Bölgesi'ndeki Bara'da yeni "hankâh"ını inşa etmek için yirmi yıl harcamıştır. Daha sonrasında ise Neo-Taliban'ın ortaya çıkması, Seyf al-Rahman'ı Lahor'da ikinci bir sürgüne itmiştir (Green, 2017: 25). Afganistan topraklarında yaşanan siyasi ve dini sürecin, her geçen gün Taliban'a daha çok alan açtığı görülmektedir. Bu noktada Taliban'ın gerek iç siyasette gerekse de küresel siyasette destek gördüğü düşünülmektedir.

Bilindiği üzere Aralık 1979'da SSCB, Kabil'de iktidarı ele geçiren Afgan komünistlerine yardım bahanesiyle Afganistan'ı işgal etmiştir. On yıllık SSCB işgali, sosyalist kurumların şehirlerde sekülerleşmesini desteklemiş lakin mücahit gruplar ise kırsal kesimde kontrolü ele geçirmiştir. ABD, Batı Avrupa ve Suudi Arabistan'ın mali desteği ve Pakistan'ın lojistik desteği ile mücahitler, Kızıl Ordu'yu benzeri görülmemiş bir geri çekilmeye zorlamıştır. Nihayetinde SSCB'nin yenilgisi, Afgan devletinin çöküşü ve İslamcı ideolojilerin güçlenmesi anlamına

gelmiştir. Afganistan, şiddetli bir iç savaşa sürüklenirken Suudi Arabistan, Mısır ve Pakistan'dan İslamcı aktivistler Vahabi, Selefî ve Deobandi ideolojilerini kaset, kitapçık ve yayınlar yoluyla yaymıştır. İran İslam Cumhuriyeti ise Hazaralar arasında kendi Şii İslamcılığını destekleyerek karşılık vermiştir. Giderek artan bir şekilde gelişmiş dünyada milyonlarca Afgan mülteci, kendilerini sayısız dini ve kültürel etkiye maruz bulmuştur. 1994 yılında bu mülteci diasporasından Taliban adında yeni bir İslamcı hareket ortaya çıkmıştır. Şii Müslümanlara, Afgan Sihlerine ve Hindulara aynı şekilde zulmeden Taliban (Medrese Öğrencileri), onları yetiştiren Pakistan medreselerinin Deobandi İslam'ına dayanan bir İslami emirlik kurmuştur. 2001'de ABD öncülüğündeki işgalden sonra emirliklerinin çökmesine rağmen, Taliban ve mücahitlerin toplumsal ve hatta siyasi etkisi güçlü kalmıştır. Onlarca yıl süren cihat ve ulus ötesi İslamcılık akımı hem Afganistan'ı hem de Afganistan'daki İslami anlayışı tanınmayacak kadar değiştirmiştir (Green, 2017: 187). Nihayetinde vurgulanması gereken ana tema, Taliban'ın Afganistan'da bir siyasi denge ürünü olarak can bulup, geliştiği ve iktidara geldiğidir. Afganistan'da Taliban iktidarının geleceği içinde söylenecek şey aynıdır.

5.AFGAN MÜLTECİLER VE TÜRKİYE

Post-endüstriyel bir dönem olarak nitelenen günümüz dünyasında Afganlar, en eski metotlarla göç etmekte, vardıkları yerlerde ise karşı karşıya kaldıkları yabancılaşma ve emek gaspı sonucunda tekrar göç yollarına girmektedirler(Geyik Yıldırım,2018:128). Uzun bir dönemdir Afgan halkının yaşadığı bu durum gerek ülke halkını gerekse de göçe maruz kalan ülkeleri oldukça derinden etkilemektedir. Özellikle Türkiye'ye Orta Doğu'dan ve Afganistan'dan ciddi sayıda mülteci geldiği görülmektedir. Bu noktada Türkiye'nin bir mülteci deposuna dönüştüğü konusunda söylemlerin ortaya atıldığı görülmektedir.

Afganistan; etnik, sosyal, ticari ve siyasi istikrarsızlığın var olduğu bir coğrafya olması nedeniyle göç veren bir devlet durumunu uzun yıllardır devam ettirmektedir. Afganların göç için öncelikle tercih ettikleri başlıca devletlerden biri de Türkiye'dir (Karakaya ve Karakaya, 2021: 100). Bu durumun temel nedeni Türkiye'nin sahip olduğu stratejik konum nedeniyle göç yollarının üzerinde bulunmasıdır. Avrupa'nın sınırında bir ülke olarak Orta Doğu'dan ve Afganistan'dan gelen mültecilerin, Türkiye üzerinden geçmek istedikleri görülmektedir. Avrupa hayali ile yolan çıkan mültecilerin, maalesef Avrupa'nın uyguladığı reddedici tavır nedeniyle yarı yolda kaldıkları görülmektedir. Avrupa sınırında yaşanan insani dramlar, tüm dünya kamuoyunun gözü önünde yaşanmaktadır. Avrupa ülkelerinin mültecilere kapısını kapatması sonucunda Türkiye'nin ciddi bir şekilde mülteci yoğunluğu yaşadığı görülmektedir.

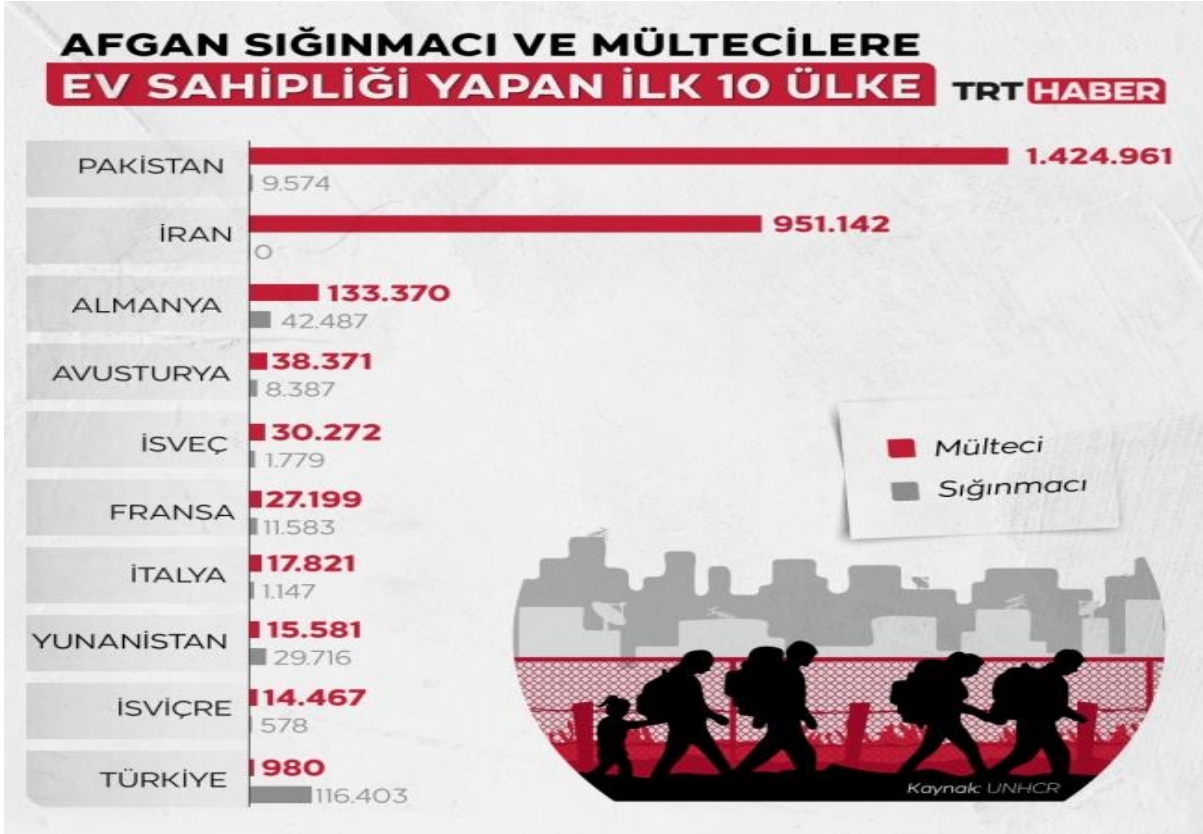
Bilindiği üzere mültecilerin yeni bir devlete uyum sağlamada büyük sorunlarla karşılaşmalarının, birincilikle nereden geldikleri, yaşamlarının ilk zamanlarında hangi sorunlu tecrübelerle maruz kaldıkları veya hangi algılara sahip oldukları ile ilgili donelerinanaliz edilmesi gerekmektedir (Akkaş ve Aksakal, 2021: 50). Bu noktada yaşanan sürecin hem mülteciler için hem de mevcut ülke için ciddi sorunları beraberinde getirdiği görülmektedir. Pek tabiki hiçbir insan yaşadığı coğrafyayı kendi işini, ailesini ve kurulu düzenini terk etmek istememektedir. Fakat savaş denilen olgunun dünyanın demografik yapısını baştan sona değiştirdiği bilinmektedir.

Bugün için mülteci olmak zorunda kalan insanların, dünyanın mazlum halkları olduğu görülmektedir. Siyasal, etnik, dini ve ekonomik nedenlerle evlerini terk eden insanların Avrupa'ya gitmek umuduyla bir ölüm kalım mücadelesi verdiğine şahit olmaktayız. Gerek Orta Doğu toplumlarının gerekse de Afganların yaşadığı sorunlarda hiçbir mesuliyeti olmayan Türkiye'nin yine de insanlık adına bu mazlum insanlar için elinden geleni yaptığı görülmektedir. Fakat küresel

emperyalizm anlayışı ile bu insanları evlerinden eden ülkelerin ise tam anlamıyla mültecileri ölüme terk ettikleri anlaşılmaktadır.

Afganistan, bugün veriler üzerinde incelendiğinde dünyanın temel mülteci kaynağı devletlerden biri olarak durumunu hâlâ sürdürmekte ve değişen ise sadece sıralamadaki önceliğini Suriye'ye bırakıp, ikinci sıraya gelmesidir (Doğan, 2019: 15). Afganistan halkının uzun bir zamandır göçe maruz kaldığı görülmektedir. İstikrarsız ülkelerin, savaş alanlarının, suç oranı yüksek olan ülkelerin yaşamış olduğu en önemli sorun olan göç, uzun bir süredir Afganların içerisine düştüğü bir sarmala dönüşmüştür.

Tablo-1

Grafik: TRT Haber / Nursel Cobuloğlu

Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/40-yillik-umuda-yolculuk-hikayesi-afgan-gocmenler-575024.html>.

Mevcut veriler ışığında “Tablo-1” incelendiğinde dünya üzerinde milyonlarla ifade edilen bir Afgan mülteci yoğunluğunun olduğu görülmektedir. Bu yoğunluğun özellikle Pakistan ve İran’da oldukça yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Zaman içerisinde ise Afgan mültecilerin batıya doğru yöneleceği düşünülmektedir. Bu noktada Afgan mülteciler için nihai varış noktasının Türkiye üzerinden Avrupa olduğu öngörülebilir.

Peki, mülteci ne demektir ve uluslararası hukukta nasıl tanımlanmaktadır? sorusu hepimizin aklına gelmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNHCR-BMMYK) mültecilerin korunmasına ilişkin rolünü yeniden gözden geçirmek için muhtemelen şu dönemden daha uygun bir zaman yoktur. Yaklaşık yetmiş yıl önce, 1 Ocak 1951’de UNHCR, İsviçre’nin Cenevre kentinde faaliyetlerine başlamıştır. Aynı yılın 28 Temmuz’unda “Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi” kabul edilmiştir. BMMYK, mülteciyi, “eziyet korkusu nedeniyle ana yurdundan kaçan kişi” olarak tanımlamıştır. Sonraki dönem içinde, küresel mülteci sayısı 1951’de yaklaşık 2 milyon iken, yirmi birinci yüzyılın başında 12 milyonun üzerine çıkmıştır. Aynı zamanda, küresel mülteci toplamına sığınmacılar, geri dönen mülteciler, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler eklendiğinde BMMYK’yı ilgilendiren insanların sayısı neredeyse 23 milyonu bulmuştur. Sürekli genişleyen mülteci krizine yanıt vermek için uluslararası toplum, BMMYK aracılığıyla mültecilere önemli miktarda yardım kanalize etmiştir. Sonuç olarak bu birim, uluslararası mülteci rejiminin merkezi haline gelmiştir (Gibney, Loescher and Steiner, 2012: 3). Baskı, zulüm, çatışma ve savaş gibi olgular sonucunda oluşan mülteciler konusu, yaklaşık yüz yıla yakın bir süredir dünya insanlığının ciddi bir sorununa dönüşmüştür. Mülteci olmak zorunda kalan halklardan birisi de Afganlardır.

Yakın tarihe bakıldığında BMMYK, Ocak 1951’de kapılarını açtığında, dünya siyasetinde dikkate değer bir simetri vardır. Komünizm ve liberal demokrasi arasındaki çatışmada, her kampın iyi ve kötü hakkındaki görüşü sorgulanamaz bir şekilde tanımlanabilmiştir. BMMYK, kuruluşundan itibaren Doğu-Batı çatışmasının ağına düşmüştür. Mülteciler, iki kutuplu rekabette gücün unsurları olarak algılanmıştır.(Gibney, Loescher and Steiner, 2012: 7). Küresel güçlerin dayatmaları altında kalmak zorunda olan uluslararası kuruluşlar, mülteciler konusunda da başarı oranı düşük bir faaliyet merkezi olmuşlardır.

Mültecilerin dünya çapında korunması kavramının derinleştirilmesi ve güçlendirilmesi, 21.yy.’da uluslararası toplumun karşı karşıya olduğu en acil görevlerden biridir. Mevcut eğilimler, önümüzdeki yıllarda mülteci koruması için özellikle olumlu bir tablo çizmemektedir. Devletler ister kendi ülkeleri içinde ister sınırların ötesinde, zorla yerinden edilene koruma sağlama konusunda giderek daha isteksiz veya giderek daha yetersiz hale gelmektedirler. Mülteciler; ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenliği istikrarsızlaştıran ve bölgesel istikrarsızlığı tetikleyen kişiler olarak algılanmaktadır. Mültecileri, geri çevirmek ve haklarını kısıtlamak için artık her yerde zararlı yasalar var olmaya başlamıştır. Bu durum, mültecilere yönelik tutumların büyük ölçüde siyasi amaçlarla çok daha hoşgörülü ve hoş karşılandığı Soğuk Savaş dönemindeki devlet uygulamasından önemli bir sapmadır. Mevcut gerçek şudur ki: Soğuk Savaş’ın komünist dünyadan mültecileri almaya yönelik ilgisi, Avrupa Komünizminin çöküşüyle sona ermiştir. Şimdi bunun yerini, mültecileri dışarıda tutma veya eve geri gönderme konusundaki artan bir devlet algısı almıştır (Gibney, Loescher and Steiner, 2012: 11). Dünya kamuoyunun mültecilere yönelik algısında dönemselsel olarak birtakım değişimler olsa da mültecilerin sorunlarını çözmeye yönelik kalıcı bir adımın atılmadığı görülmektedir.

Anlaşılacağı üzere Mülteciler; insan hakları ihlallerinden ve çatışmalardan kaçmak için ulusal sınırları geçen insanlardır. Mülteciler, insan hakları ihlallerinin ve savunmasızlığın ilk bakışta kanıtlarıdır. Zulüm gören ve evlerinden, kendi topluluklarından ve geçim kaynaklarından yoksun bırakılan insanlar, sık sık kendi ülkelerinin sınırlarını aşmaya ve güvenliklerini yurtdışında aramaya zorlanmışlardır. Tarihsel miras, devletlerin kendi nüfuslarına zulmettiği veya savaşların olduğu her yerde insanların menşe ülkelerini terk ettiğini göstermektedir. Holokost’tan (Yahudi Soykırımı) Soğuk Savaş’ın vekil çatışmalarına, Soğuk Savaş sonrasındaki iç çatışmalara, terörle savaş bağlamında Afganistan ve Irak’taki işgallere kadar mülteciler, hemen hemen her önemli tarihsel çatışmada veya despotik rejimde ortaya çıkmıştır. Mülteciler, kendilerini kendi hükümetlerinin fiziksel güvenliklerini ve en temel insan haklarını sağlayamadığı bir durumda buldukları için, uluslararası toplumdan koruma talep etmek zorunda kalmışlardır. Mültecilerin güvenlikleri, hakları, geçim kaynaklarına erişimleri, menşe ülkelerine veya başka bir devlete yeniden entegre olma olasılıklarının sağlanması, bu nedenle önemli bir insan hakları sorunudur (Betts and Loescher, 2011: 1). Fakat uluslararası toplumun mülteciler konusunda gereken hassasiyeti göstermediği ve mültecilerin sahip oldukları insan haklarının ciddi bir şekilde ihlal edildiği görülmektedir.

Mülteci terimi, farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelmektedir. Dar yasal tanımı, günlük dildeki yerel kullanımından farklıdır. Uluslararası hukuka göre mülteci: “Bir eziyete uğrama korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında olan kişi”dir. Bu anlamda mülteciler, başta menşe ülke dışında olmak ve zulümden kaçmak olmak üzere birçok açıdan tanımlanmaktadır. Yerel dilde, mülteci terimi genellikle çok daha geniştir. Otoriter rejimler dâhil olmak üzere bir dizi nedenden kaçan insanları bir araya getiren bir kavram olarak görülmektedir. Fikir ayrılığı, insan hakları ihlali, büyük ölçekli kalkınma projeleri, kasırgalar, tsunamiler, iklim değişikliğinden kaynaklanan çevresel felaketler, uluslararası bir sınırı geçmeyen, bunun yerine menşe ülkeleri içinde yerinden edilen kişileri de içeren bir kavramdır (Betts and Loescher, 2011: 5). Her yönü ile bir insani mağduriyeti çağrıştıran mülteci kavramı, 21. yy. ’ın da önemli bir sorunu olarak varlığını sürdürmektedir.

Uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan kavramlar, mülteciler ve dünya siyaseti arasındaki ilişkiyi anlamak için büyük önem taşımaktadır. Bir yanda daha geniş küresel siyasi eğilimler, diğer yanda zorunlu göçün nedenleri ve sonuçları arasındaki ilişkilere ışık tutabilirler. Ayrıca, devletlerin ve diğer aktörlerin zorunlu göçe yönelik davranışlarını açıklar ya da katkıda bulunabilirler. Böylece zorunlu göçün önlenebileceği ve en ciddi insani sonuçlarının hafifletilebileceği koşullar hakkında fikir verebilirler (Betts and Loescher, 2011: 11). Küresel bir soruna dönüşen göç ve mülteciler konusu, tüm dünya insanlığını ilgilendirmektedir. Bu nedenle bu sorunun insancıl bir şekilde çözülebilmesi içinde küresel bir bilince ihtiyaç duyulmaktadır.

6. SONUÇ

21. yy. uluslararası ilişkilerde “güç siyaseti”nin varlığını koruduğu bir yüzyıl olmaya devam etmektedir. Uluslararası hukuk her zaman olduğu gibi yine “haklılar tarafından değil güçlüler tarafından” yazılmaktadır. Gerek Orta Doğu’da gerek Orta Asya’da gerekse de Afganistan ve Kafkasya’da küresel dengelerin ürünü olan iktidarlar oluşmaktadır. Bu iktidarların ortaya koyduğu “burjuva milliyetçiliği” nedeniyle ülke halkları ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Halklarından uzak olan iktidarların ortaya koymuş olduğu politikalar nedeniyle bölge halkı ciddi sorunlar içerisine girmektedir. Baskı, zulüm, tehdit ve ötekileştirmeler sonucu bölge halkları kendi ülkelerinde yaşamakta zorluk çekmekte ve göç yollarına düşmektedirler. Doğudan batıya doğru yaşanan göçün temel nedenleri arasında bu olguyu görmek mümkündür.

20.yy. ’ın başından beri emperyalizmin iki temel savı olan, etnisite ve din kavramları, Afganistan gibi ülkeler üzerinde ayrıştırıcı politik argümanlar olarak kullanılmaktadır. Özellikle Afganistan coğrafyasında can bulan bu politikalar, her geçen gün bölge insanı için yaşam standartlarını zorlaştırmakta ve bir mülteci sorununa yol açmaktadır.

Bilindiği üzere her savaşın bir maliyeti vardır. Bu noktada küresel güçler, savaşın kazançlarını kendi hanelerine yazmaya, maliyetlerini ise başka ülkelere yüklemeye çalışmaktadırlar. Mevcut arka plan dâhilinde Türkiye hem Suriye’de yaşanan savaşın hem de Afganistan’da yaşanan savaşın maliyetini ödemek zorunda bırakılmaktadır. Tarih boyunca Türkiye, mazlum milletlere her konuda destek olduğunu göstermiştir. Özellikle İslam dünyasının yaşadığı tüm sorunlara karşı oldukça hassas davranan Türkiye, büyük bir güç ve medeniyet olduğunu tüm dünyaya göstermiştir. Mazlum milletlerin hamisi olduğunu her durumda gösteren Türkiye’nin bu özverisi, hiçbir zaman küresel güçler tarafından takdir edilmemiştir.

Afganistan halkının yaşamış olduğu süreç, Doğulu ve Batılı küresel güçler arasındaki güç mücadelesinin bir sonucudur. Bölge üzerinde küresel güçlerin terör örgütleri üzerinden yürütmeye çalıştığı bir “vekâlet savaşı” sürmeye devam etmektedir. Zaman zaman bu terör örgütlerinin yakınlığı güç odaklarında değişiklik yaşansa da değişmeyen tek şey, bu örgütlerin bölge halkının yaşamını zorlaştırdığı gerçeğidir. Bu nedenle gerek Afganistan halkının gerekse de Suriye halkının yaşadığı süreci doğru şekilde analiz etmek için büyük resme, yani küresel dengelere dikkat etmek gerekmektedir.

Avrupa ülkelerinin mültecilere karşı bakış açısı oldukça gayri insani bir noktaya ulaşmıştır. Sınırlarına dayanan insanları ölüme terk etmekten bir an olsun geri durmayan Avrupa ülkeleri, dönem dönem Türkiye’ye birtakım taahhütlerde bulunmuşlardır. Fakat ilerleyen süreç göstermiştir ki Batılı ülkeler, Türkiye’ye verdikleri taahhütlerin hiçbirisini tam olarak yerine getirmemişlerdir.

İnsan haklarını, uluslararası hukuku ihlal etmekten geri durmayan küresel güçlerin mevcut tutumu nedeniyle kaybeden dünya insanlığı olmaktadır. Her yönü ile Türkiye’yi bir mülteci deposu yapmaya çalışan küresel güçler, bir insanlık suçu işlemektedirler.

Afgan halkının yaşadığı acıya sessiz kalmayan Türkiye, üzerine düşüne tüm mültecilere karşı yapmaya çalışmaktadır. Hiçbir sorumluluğu olmadığı halde insanlık ve medeniyet adına mazlum milletlere karşı elinden geleni yapan Türkiye, önemli bir güç ve medeniyet olduğunu tüm dünyaya ispatlamıştır.

Bugün itibari ile aklımıza gelen yegâne soru şu olmaktadır: Afganistan halkının yaşadığı bu soruna nasıl çözüm bulunabilir? Bu noktada bir kere Taliban iktidarının şapkasını önüne koyup düşünmesi gerekmektedir. Hiçbir iktidar, halka rağmen varlığını sürdüremez. Tüm iktidarlar, halkla beraber daim olurlar. Bu nedenle Taliban'ın öncelikle toplumsal bir barış için elinden geleni yapması gerekmektedir. "Paternalist" (babacılık) bir anlayışla halkı kucaklayarak, ötekileştirmek yerine birleştirici bir iktidar olduğunu göstermelidir. Taliban'ın bunu yapmaktan başka bir çaresi de bulunmamaktadır. Çünkü halkını tehdit eden ve tehdit olarak gören iktidarlar, kaybetmeye mahkûmdur.

Bir küresel düzen gereği iktidara gelen Taliban'ın günün birinde uluslararası konjonktürün değişmesi ile iktidarını kaybedeceğini bilmesi gerekmektedir. Eğer Taliban Afganistan halkı için doğru ve verimli bir iktidar olmayı amaçlıyorsa, önce halkı ile kucaklaşmalı ve ortak müşterekler üzerinden iktidarını sağlamlaştırılmalıdır. Bu noktada Taliban'ın İslami hoşgörüyü temel düstur olarak görmesi ve farklılıkları reddetmek yerine kucaklaması gerekmektedir.

Taliban, bir siyasal dönüşüm yaşadığının farkında olmalıdır. "Taç giyen baş akıllanır" söylemi, şu anda tamda Taliban'ın dikkate alması gereken bir söylemdir. Küresel ve bölgesel şartları dikkate alarak radikal politikalar yerine, kapsayıcı politikalar ile halkını kucaklamalıdır. Afganistan coğrafyası, sadece iktidarlara ait bir coğrafya değildir. O coğrafya, tüm bölge halkının eşit bir şekilde yaşamayı hak ettiği bir coğrafyadır. Bu nedenle Taliban'ın artık gerekli siyasal sorumluluğu göstermesi gerekmektedir. Aksi bir durumda küresel düzenin Afganistan için yeni bir iktidar formülü devreye girebilir. Taliban, iktidarını küresel emperyalizme yem etmek istemiyorsa halkı ile bütünleşmek zorunda olduğunu anlamalıdır.

İsyanlara, savaflara, darbelere ve devrimlere ortam hazırlamayı iyi bilen küresel güçler, Afganistan için kötü bir gelecek hazırlamaya çalışmaktadırlar. Bu siyasal gerçekliğin farkına varan toplumların ve iktidarların, bu sorunun üstesinden gelebilmesi için el ele vermesi gerekmektedir. Tarihi ve kültürel olarak Afganistan önemli bir ülkedir. Sahip olduğu bu siyasal mirasın farkına varan Taliban iktidarının, İslami hoşgörü temelinde Afgan halkı için müreffeh bir gelecek hazırlayabilecek bir iradeye sahip olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akkaş, İ. ve Aksakal, İ. (2021). Afgan Göçmenlere Yönelik Tutum ve Algıların Sosyolojik Analizi: Erzincan Örneği. *Sosyolojik Bağlam*, 2(3): 41-54.

Başaran, D.veErol,M. S.(2021).Afganistan Merkezli Gelişmelerin Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiğine Etkileri. *Demokrasi Platformu*, 10.35: 1-35.

Betts, A.and Loescher, G. (2011).*Refugees in International Relations*.New York: Oxford UniversityPress.

Bozatay, D.A. ve Meriç,İ.(2013). Afganistan'da Şiddet ve Terörün Toplumsal Arka Planı.*Akademik Ortadoğu*, Cilt 7, Sayı 14: 149-173.

Carlisle,Rodney P. (2010).*AfghanistanWar (America at War)*.New York:Chelsea House Publications.

- Clements, Frank A. (2003). *Conflict in Afghanistan: A Historical Encyclopedia (Roots of Modern Conflict)*. California: ABC-CLIO.
- Crews, Robert D. and Tarzi, A. (2009). *The Taliban and the Crisis of Afghanistan*. London: Harvard University Press.
- Dimitrakis, P. (2013). *The Secret War in Afghanistan: The Soviet Union, China and Anglo-American Intelligence in the Afghan War*. London: I. B. Tauris.
- Doğan, Y. (2019). Trabzon'da Yaşayan Afganistan Uyruklu Sığınmacıların Göç Deneyimleri ve Sorunları. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5/7: 11-29.
- Galeotti, M. (1995). *Afghanistan: The Soviet Union's Last War*. Abingdon: Routledge.
- Geyik Yıldırım, S. (2018). Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4 (2): 128-159.
- Green, N. (2017). *Afghanistan's Islam: From Conversion to the Taliban*. California: University of California Press.
- Giustozzi, A. (2019). *The Taliban at War: 2001 – 2018*. London: C Hurst & Co Publishers Ltd.
- Isby, D. and Volstad, R. (1986). *Russia's War in Afghanistan*. London: Osprey.
- Karakaya, C. ve Karakaya, Esra N. (2021). Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1): 100-111.
- Rasanayagam, A. (2003). *Afghanistan: A Modern History*. London: I.B. Tauris.
- Rashid, A. (2002). *Taliban: Islam, Oil and The New Great Game in Central Asia*. I.B. Tauris, New York.
- Sağdıç, H. (2021). Afganistan Sorunu Karşısında Türkistan ve ABD'nin Orta Asya Devletlerinden Üs Talebi. *International Journal of Volga-Ural and Turkestan Studies*, 3.6:183-224.
- Steiner, N., Gibney, M. and Loescher, G. (2012). *Problems of Protection: The UNHCR, Refugees, and Human Rights*. New York: Routledge.
- Grafik: TRT Haber / Nursel Cobuloğlu, "40 Yıllık Umuda Yolculuk Hikayesi: Afgan Göçmenler", <https://www.trthaber.com/haber/dunya/40-yillik-umuda-yolculuk-hikayesi-afgan-gocmenler-575024.html>, (27.02.2022).